

Staten och samhällsmoralen

Ett rättssamhälle grundar sig alltid på en gemensam samhällsmoral. Urholkas denna moral riskerar rättssamhället att falla ihop. Det offentliga kan aldrig upprätthålla lag och rätt om inte en majoritet personligen känner respekt för vissa grundläggande rättsregler och för det offentligas förmåga att upprätthålla dem.

Den personliga rättsuppfattningen växer fram i vår närmiljö. Vi uppfostras till den men vi inser också dess nödvändighet för att vi ska kunna leva med andra människor. Det finns några mycket enkla sådana regler som bildar basen för vår samhällsmoral.

Grundläggande regler

En sådan regel är respekten för andras egendom. Mycket få människor anser sig ha rätt att ta ifrån någon annan. Ännu färre anser att det är rätt att någon tar ifrån den tredje. Det är stöld.

En annan regel är att man inte ska slå någon annan. Det strider emot vår grundläggande etik att utöva våld mot någon annan människa. De tillfällen som våld ändå får användas är därför noga reglerade i lag. I övrigt är våld förkastligt. Misshandel strider mot vår respekt för andra människor, deras integritet och värdighet.

En ytterligare grundregel är att om någon bryter mot dessa regler får det inte passera opått. Den som gjort överträdelsen måste få klart för sig att det var oacceptabelt.

På motsvarande sätt tycker vi att om någon gjort en insats utöver det man kan kräva, då ska det premieras. Annars tycker vi det är orättvist. Det tycker inte

minst den som borde premierats och som i stället tycker att nya insatser nu känns meningslösa.

Ett rättssamhälle förutsätter att människor har förtroende för att staten upprätthåller dessa regler och värnar om respekten för dem. Det är förtroendet för statens rättsutövning som gör att vi inte utövar vår egen rätt, "tar egen händer". Det är också förtroendet för statens förmåga att upprätthålla lagarna och respekten för deras innehåll som gör oss laglydiga. Annars skulle vi kanske mot eget bättre vetande bryta mot lagen. Vi kanske rent av skulle tycka att vi hade en moralisk rätt att göra det om inte staten i sin rättsutövning visar att sådana handlingar är förkastliga.

Godtycklig rättsutövning

Om och när sådana tankar och attityder blir brett förankrade – istället för våra rättsregler – i ett samhälle som vårt, rasar samhällsmoralen samman. Bryter människor mot lagar och regler därför att de inte tror på dem, och inte heller tror på det offentligas förmåga att kontrollera efterlevnaden av dem, blir brotten mot lagen så många och så omfattande, att rättsutövningen blir godtycklig och därmed orättvis i sig själv.

Inom skatteområdet ser vi denna utveckling mycket tydligt. Genom skattelagar som är komplicerade att följa och som ibland strider mot människors egen rättsmoral får vi ett stadigt växande antal brott. För en laglydig innebär därmed laglydnaden en självpåtagen diskriminering. Grannen har råd med en barnflicka. Grannen får en ny spis installerad gratis. Företagarens konkurrenter ger lägre

priser. Kraven på ingripanden blir till slut så desperata att rättssäkerheten ersätts. Vi har under de senaste åren sett många fall där en misstänkt har blivit dömd innan rätten har fattat sin dom.

Respekt för lagen

Efterlevnaden av lagar kräver två saker. För det första en respekt för det rimliga i lagens innehåll. För det andra ett förtroende för att brott mot lagen ger konsekvenser.

Bestraffas inte misshandel och inbrott suddas gränserna mellan vad som är förkastligt och acceptabelt ut, samtidigt som människornas förtroende för staten minskar.

Det svenska samhället befinner sig just mot denna bakgrund i en omfattande och allvarlig kris som gäller om vi ska överleva som rättssamhälle.

Ökar inte människors tilltro till statens förmåga att upprätthålla lagarna kommer viljan att ta lagen i egna händer att växa. Fler bevakningsbolag, fler inbrottsalarm och inbrottssäkra lås, stigande försäkringspremier och enskilda som vaktar i fritidshamnar och på parkeringsplatser. Här är några exempel på hur människor tvingas skapa den trygghet staten inte ger.

Urholkning av rättsregler

Ihjälsparkade tonåringar, knivmördade förbipasserande och nerslagna pensionä-

rer visar på en urholkning av mycket grundläggande regler – i frånvaro av samhälleliga reaktioner – och på hur det offentliga genom sin frånvaro och passivitet låter rättssamhällets trygghet tyna bort.

Vårt rättssamhälle är emellertid inte bara i kris pga försummelse. Staten medverkar själv aktivt till att urholka rättsmedvetandet. Engångsskatten ger staten rätt att ta. Skattelagarna tillåter i allt för liten utsträckning den enskilde att premieras. Bevisningslagen gör den enskilde i praktiken rättslös mot det offentliga.

Rättslösheten för den oskyldigt misstänkte, passiviteten mot den skyldige, det bristande skyddet för människor på gator och torg samt mot inbrott i hemmet kan tillsammans med lagar som går emot människors rättsmedvetande trycka undan den samhällsmoral som är grunden för vårt rättssamhälle.

Oförmågan att agera mot brotten hänger ihop med oförmågan att se det hinder som ett rättssamhälle ställer för den egna maktutövningen. Engångsskatten och gatuvåldet är båda konsekvenser av urholkade rättsregler, låt vara inom skilda samhällsfält. Likväl är de båda konsekvenser av en bristande respekt för fundamentala rättsregler. Det borde inte vara staten som på en gång genom passivitet tillåter och samtidigt genom egna åtgärder går i täten för en sådan urholkning.